

מבט על, גיליון 1405, 23 בנובמבר 2020

יחסי ארצות הברית וערב הסעודית לאן?

יואל גוז'נסקי ואלדד שביט

לקראת כניסת ג'ו ביידן לבית הלבן, יידרש שליטה בפועל של ערב הסעודית, מחמד בן-סלמאן, להתאמות במדיניות הסעודית כדי לשמר מערכת יחסים טובה עם הממשל האמריקאי החדש. זאת, מחשש לעתיד היחסים על רקע הביקורת בארצות הברית על כמה מצעדיה של הממלכה - ובראשם רצח העיתונאי ג'מאל חשוקג'י ופעולותיה הצבאיות בתימן. על ערב הסעודית יהיה להוכיח כי היא נותרה בעלת ברית חיונית לארצות הברית. חיזוק היחסים עמה הוא אינטרס עליון עבור הסעודים ויש לו השפעה גם על מעמדו של בן-סלמאן בזירה הביתית. בה בעת, משקלה הכלכלי, הדתי והמדיני של ערב הסעודית הוא נכס חשוב לכל ממשל אמריקאי המבקש לבלום את איראן ולצמצם את המעורבות הסינית והרוסית באזור. אשר לישראל, בווינגטון וגם בריאד ייחסו חשיבות לעמדתה של ישראל בהקשר ליחסים בין ארצות הברית לערב הסעודית ויתכן כי הממשל האמריקאי החדש שצפוי לתמוך בהמשך תהליך הנורמליזציה יבקש לנצל נכונות סעודית לקדם צעדים מול ישראל, כמנוף לחץ לקידום השיח עם הפלסטינים. על כן חשוב שישראל תתאם ציפיות בנושא מול ממשל ביידן, כמו גם באמצעות שיח עם הסעודים (כפי שכלל הנראה נעשה במהלך פגישת נתניהו-בן סלמאן ב-22 בנובמבר) ועם איחוד האמירויות.

במהלך שנות כהונתו של הנשיא דונלד טראמפ חוו יחסי ערב הסעודית וארצות הברית פריחה על רקע העניין המשותף להדק את היחסים כך שישרתו את האינטרסים של שתי המדינות, ובלטה האהדה הרבה שהפגינו בכירי הממשל ליורש העצר והשליט בפועל של ערב הסעודית, מחמד בן-סלמאן. לחלק מנושאי התפקיד הבכירים בממשל האמריקאי היוצא היו יחסי ידידות קרובים ביותר עם הבכירים הסעודים והנשיא טראמפ אף ערך בריאד את ביקורו הראשון כנשיא מחוץ לגבולות ארצות הברית. בפועל, הממשל האמריקאי ויתר על המרכזיות שייחס בעבר לערכים דוגמת הגנה על זכויות אדם כרכיבים המשפיעים על עומק היחסים. הנשיא טראמפ, שביקש להיבדל מקודמו, הנשיא ברק אובמה, ראה בממלכה ציר אפשרי למדיניות האמריקאית במזרח התיכון והלך כברת דרך כדי לסוכך על בן-סלמאן מפני ביקורת בינלאומית ובקונגרס נגדו. טראמפ, שהבליט את התרומה הכלכלית של היחסים עם הממלכה למשק האמריקאי, אף הטיל וטו על חקיקה בתמיכה דו-מפלגתית בנוגע להפסקת מכירת נשק לממלכה וסיוע צבאי אחר בשל המעורבות הסעודית במלחמה בתימן.

עתה, לקראת כניסת ג'ו ביידן לבית הלבן, יצטרך מחמד בן-סלמאן לטפל בנוסף למשבר הכלכלי הפוקד את הממלכה - תוצאה של ירידת מחירי הנפט ומגפת הקורונה - וכן בצורך לבצר את מעמדו מבית, גם בהתאמת מדיניותו כך שניתן יהיה לשמר מערכת יחסים טובה עם הממשל האמריקאי החדש. זאת, על רקע החשש בממלכה מעתיד היחסים בעקבות הביקורת בקונגרס, בעיקר בקרב הדמוקרטיים, ובדעת הקהל האמריקאי לכמה מצעדיה, בראש ובראשונה רצח העיתונאי ג'מאל חשוקג'י ופעולותיה הצבאיות בתימן.

מעבר לכך, סביר כי על רקע ניסיון העבר ובעיקר המשקעים הקיימים לאור הביקורת הרבה שהייתה בסעודיה באשר למדיניות הממשל האמריקאי בתקופת הנשיא אובמה, גוברים בערב הסעודית החששות גם מהאפשרות שארצות הברית תאמץ מדיניות מחמירה ביחס לכליאת נשים ופעילי זכויות אדם. ריאד אף מודאגת מכך שממשל ביידן יגלה פתיחות רבה יותר לתנועות האסלאם הפוליטי במרחב ומביעה חשש זה **בפומבי**. הנשיא הנבחר ביידן עצמו הצהיר במהלך קמפיין הבחירות שלו כי וושינגטון נדרשת לערוך "**הערכה מחדש**" של יחסיה עם ריאד. המילים שהשמיע ביידן בגנות התנהלות ההנהגה הסעודית היו אמנם קשות, אך מוקדם עדיין לומר עד כמה הרטוריקה של הקמפיין תתורגם למדיניות אמריקאית בפועל. גם הנשיא טראמפ היה ביקורתי מאוד כלפי הסעודים בקמפיין הבחירות שלו, אך במהלך כהונתו תמונת האינטרסים השתנתה וארצות הברית העניקה חופש תמרון רב לסעודים בזירה הפנימית והאזורית.

יתר על כן, בקרב בעלות בריתה של ארצות הברית במזרח התיכון גובר החשש כי הן בשל אתגרים מבית והן על רקע המגמה המתמשכת של צמצום המעורבות הצבאית באזור, הוא לא יהיה גבוה בסדר היום של הממשל, לפחות בחודשים הראשונים של כהונתו. ארצות הברית תחת ממשל דמוקרטי, כך חוששים הסעודים, עלולה לשנות את המדיניות שלה כלפי איראן ובכלל זה להפחית מעליה את לחץ הסנקציות ואף לחזור להסכם הגרעין, בלי שיילקחו בחשבון אינטרסים סעודיים: בראש ובראשונה ארסנל הטילים המאיים של איראן ותמיכתה בגורמים סוררים, דוגמת החות'ים בתימן. לכן, ערב הסעודית מבקשת להיות מעורבת בכל משא ומתן אפשרי עם איראן כדי שדאגותיה יילקחו בחשבון ושלא תהיה מופתעת שוב מתוצאותיו.

למרות חילוקי הדעות, היחסים בין ריאד לווינגטון מבוססים על אינטרסים משותפים וכבר צלחו משברים חריפים בעבר. יתר כל כן, המציאות המורכבת במזרח התיכון אינה מותירה בדרך כלל זמן רב לגישושים. עם זאת, לשני הצדדים ברור כי בניגוד לאינטימיות ששררה בין המדינות בתקופת ממשל טראמפ, הממשל החדש צפוי לנהל את מערכת היחסים יותר ברמה העסקית/עניינית. נדמה שהכדור נמצא כעת במגרש הסעודי ועל ריאד להוכיח כי הממלכה נותרה בעלת ברית חיונית לארצות הברית. שהרי, חיזוק היחסים עם ארצות הברית הוא אינטרס עליון עבור הסעודים ויש לו השפעה גם על מעמדו של בן-סלמאן מבית. אלא שבתהליך הזה ריאד לא תהיה לבד, אלא תתחרה על תשומת ליבו של הממשל עם שכנותיה, קטר ואיחוד האמירויות. כולן תבקשנה להעניק מחוות לממשל החדש: שיפור ולו קוסמטי במצב חירויות הפרט והחופש הפוליטי; המשך ואף העמקת הרכש הביטחוני המתקדם מארצות הברית; ובנוסף גילוי מעורבות רבה יותר בתהליך המדיני הישראלי-פלסטיני.

בהקשר זה, נראה כי ערב הסעודית החלה כבר להכין את הקרקע בדרכים שונות לנורמליזציה אפשרית עם ישראל, והיא שוקלת את מחירה האפשריים. ברקע, דיווחים תקשורתיים על פגישה שהתקיימה (22 בנובמבר) בערב הסעודית בין יורש העצר הסעודי לבין ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו. בשונה משכנותיה, איחוד האמירויות ובחריין, לממלכה רגישויות רבות ואילוצים מבית ומחוץ, המקשים עליה את ההתקרבות לישראל. עם זאת, גם אם תנקוט לבסוף מהלכים בהקשר זה לפני כניסתו של הממשל החדש, סביר כי היא תבקש למנף נכונות זו כדי להשפיע על גישתו של הנשיא ביידן לממלכה. נראה כי ממשל ביידן יתמוך במגמת הנורמליזציה בין ישראל לבין מדינות ערב, גם אם קיימת אפשרות שממשלו יהיה נדיב פחות ב"תשלום" האמריקאי עבור

הסדרים. "מתנה" נוספת שריאד (ועמה אבו-דאבי) עשויה להעניק לביידן היא שיפור ביחסים עם קטר וסיום המשבר בין מדינות המפרץ, הנוגד אינטרסים אמריקאים מובהקים באזור.

בניגוד לאובמה בראשית דרכו כנשיא, ביידן הנו פוליטיקאי ותיק המכיר לפני ולפנים את המזרח התיכון ואת דרכי התנהלותן של בעלות בריתה של ארצות הברית באזור. לפיכך, הוא צפוי לנקוט גישה מעשית ופחות אידיאולוגית מאובמה, הגם שהדרישה לשמירה על זכויות אדם תקבל ביטוי מודגש יותר מאשר בתקופת טראמפ. ערב הסעודית מצידה תוכל לזכות בנקודות זכות אצל הממשל החדש אם, למשל, תשחרר ממעצר פעילי זכויות אדם בולטים ובראשם האקטיביסטית לוג'יין אל-הד'לול והבלוגר ראיף בדאווי. הממשל האמריקאי צפוי גם לדרוש מהסעודים לנקוט בטווח הזמן הקצר צעדים קונקרטיים שיתרמו למציאת פתרון פוליטי למלחמה בתימן. יתכן כי סיכויי של ביידן להביא לסיום המלחמה בתימן טובים משום יחסו הביקורתי כלפי הממלכה – מנוף לחץ לא מבוטל כשלעצמו, לצד הרושם כי ריאד עצמה מבקשת לשים מאחוריה פרק זה שגבה ממנה מחירים כלכליים ומדיניים ניכרים. עם זאת, ריאד אינה רוצה כי הפתרון יביא לכך שבשטח יישאר גורם פרו-איראני, שיאיים על ביטחונה. המכשול העיקרי בשלב זה, הוא שלממלכה אין אסטרטגית יציאה מהמלחמה ומנגד, לחות"ם, שידם על העליונה בשלב זה, אין עניין בשינוי הסטאטוס-קוו שכן כך הם שומרים על כוחם הצבאי וביכולתם להשפיע על עתיד תימן.

בשורה התחתונה - ערב הסעודית, למרות הפיחות שחל במעמדה ובהשפעתה בשנים האחרונות, היא שחקן אזורי מרכזי שקשה להתעלם ממנו. משקלה הכלכלי, הדתי והמדיני הוא נכס חשוב לכל ממשל אמריקאי המבקש לבלום את איראן ולצמצם את המעורבות הסינית והרוסית באזור. גם לערב הסעודית דרושה השותפות עם ארצות הברית, שהיא עדיין המעצמה הגלובאלית היחידה היכולה להציע לממלכה סט של יכולות אסטרטגיות ומדיניות, יותר ממתחרותיה. מפגש האינטרסים הזה צפוי לאפשר לשני הצדדים להתגבר על מחלוקות ולהמשיך בקשר ההדוק שאפיין את מערכת היחסים ביניהן בשנים האחרונות. אשר לישראל, בווינגטון וגם בריאד מייחסים חשיבות לעמדתה של ישראל בהקשר זה, ויתכן כי הממשל האמריקאי החדש יבקש לנצל נכונות סעודית לקדם צעדי נורמליזציה עם ישראל, כמנוף לחץ מולה כדי להניע את השיח עם הפלסטינים ולקדם התהליכים להסדר מולם. על כן, חשוב שישראל תתאם ציפיות בנושא מול ממשל ביידן וגם באמצעות שיח עם הסעודים ועם איחוד האמירויות.